

Religie en cultuur in de (Marokkaanse) opvoeding

Evaluatie cursus opvoedingsondersteuning in
Stadsdeel Slotervaart

A.G. Advies

Drs. Amy-Jane Gielen

Almere, 27 juni 2008

© 2008, A.G. Advies/Amy-Jane Gielen

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie of welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur.

A.G. Advies

Drs. Amy-Jane Gielen

www.agadvies.com

info@agadvies.com

Omslag (van links naar rechts):

Kennislink: <http://www.kennislink.nl/web/show?id=161783>

Maghreb magazine: <http://www.maghrebmagazine.nl/2008/07/21/koning-betaalt-vakantie-kinderen/>

Gemeente Amsterdam: <http://amsterdam.nl/?ActItmIdt=8131>

Maghreb magazine: <http://www.maghreb.nl/2007/06/02/esprit-neemt-islamitische-scholen-niet-over/>

Inhoudsopgave

Voorwoord	5
1 Inleiding	7
1.1 Aanleiding	7
1.2 Doelstellingen	7
1.3 Leeswijzer	8
2 Onderzoeksoepzet	9
2.1 Methoden	9
2.1.1 <i>Participerende observatie</i>	9
2.1.2 <i>Enquêtes</i>	9
2.1.3 <i>Diepte-interviews met uitvoerders en deelnemers</i>	9
2.2 Indicatoren	10
2.3 Output	11
2.4 Uitvoeringsteam	11
3 Doelgroepbeschrijving	12
3.1 Moeders	12
3.1.1 <i>Opvoedingsproblemen</i>	12
3.1.2 <i>Opvoedingsproblemen van hun ouders</i>	14
3.1.3 <i>Kernwaarden</i>	15
3.1.4 <i>Andere betrokkenen in de opvoeding</i>	15
3.2 Vaders	16
3.2.1 <i>Opvoedingsproblemen</i>	16
3.2.2 <i>Kernwaarden opvoeding</i>	17
3.2.3 <i>Andere betrokkenen bij de opvoeding</i>	17
4 Cursusopbouw	19
4.1.1 <i>Verandering in de puberteit</i>	19
4.1.2 <i>Positieve aandacht en manieren van opvoeden</i>	20
4.1.3 <i>Ruzie voorkomen, luisteren naar je puber</i>	23
4.1.4 <i>Ruzie voorkomen, praten met je puber</i>	25
4.1.5 <i>Grenzen stellen en straffen</i>	26
5 Effect van de cursus	28
5.1 Moeders	28
5.1.1 <i>Attitudes</i>	28
5.1.2 <i>Gedrag</i>	28
5.1.3 <i>Context</i>	29
5.2 Vaders	29

5.2.1	<i>Attitudes</i>	29
5.2.2	<i>Gedrag</i>	30
5.2.3	<i>Context</i>	30
6	Conclusie	32
6.1	Vaders.....	32
6.2	Moeders	32
6.3	Algemeen	33
6.4	Aanbevelingen.....	34

Voorwoord

Voor u ligt het eindrapport van de evaluatie van een cursus religieuze en culturele opvoedingsondersteuning in Stadsdeel Slotervaart. Deze evaluatie is door A.G. Advies uitgevoerd in opdracht van Stadsdeel Slotervaart van maart t/m juni 2008.

In februari 2008, ging de eerste opvoedingscursus voor vaders van start, waarna in maart 2008 de cursus voor de moeders volgde. Nu worden er in Slotervaart al jaren opvoedingcursussen georganiseerd, dus wat maakt deze cursus dan een evaluatie waard? Welnu, deze cursus is georganiseerd vanuit het *Actieplan Slotervaart: tegengaan van radicalisering* waarbij de inzet is om ouders te laten werken aan hun (opvoedings)competenties en vaardigheden om hun kinderen te ondersteunen in hun ontwikkelingsproces in de Nederlandse samenleving. Een proces wat voor sommige ouders in Slotervaart erg lastig is. Ouders proberen de normen en waarden van hun cultuur en religie aan hun kinderen mee te geven, maar dat kan soms rekenen op weerstand van het kind of botsen met normen en waarden en gewoontes in de Nederlandse samenleving, zoals het douchen na het gymmen. Soms kan het ook precies andersom zijn, een kind dat van de een op de andere dag thuiskomt met een niqaab of djellaba en zijn of haar ouders wat probeert bij te brengen over religie. Beide situaties kunnen leiden tot behoorlijke fricties binnen het gezin, en jongeren – die op zoek zijn naar hun identiteit – vatbaar maken voor radicale personen en gedachten.

De inhoud van deze nieuw ontwikkelde cursus staat in dit rapport centraal. Middels observatieverslagen en een diepte-interview met de uitvoerders van het traject (Triple B), krijgt de lezer inzicht in wat de vaders en moeders gedurende zes bijeenkomsten hebben geleerd. Met behulp van enquêtes, interviews met zowel vaders als moeders die de cursus gevolgd hebben, wordt vervolgens in gegaan op de effectiviteit van deze cursus. De nieuwsgierige lezer die meteen de conclusie en de aanbevelingen wil lezen, zou ik graag willen verwijzen naar hoofdstuk 6. Overigens, kan ik het ook van harte aanbevelen om de overige hoofdstukken te lezen. De observatieverslagen van de cursus en interviews met de vaders en moeders, bieden de lezer inzicht in vraagstukken waar deze ouders mee worstelen en de opvoedingsstijl die ze hanteren.

A.G. Advies wil graag van de gelegenheid gebruik maken om enkele mensen te bedanken. In de eerste plaats Stadsdeel Slotervaart, omdat zij als een van de weinige gemeentes/stadsdelen in Nederland ervoor kiezen om beleidsmaatregelen in het kader van antiradicalisering – grondig – te laten evalueren. Het stadsdeel heeft A.G. Advies in staat gesteld om met behulp van diverse onderzoeksmethoden de opvoedingscursus te onderzoeken: van meer kwalitatieve

methoden, zoals participerende observatie en diepte-interviews, tot kwantitatieve methoden, zoals het afnemen van een enquête. Verder wil A.G. Advies alle deelnemers en de uitvoerders (Triple B) van de opvoedingscursus bedanken, omdat zij zich open heb gesteld voor een evaluatie. En tot slot, twee mensen zonder wie deze evaluatie nooit tot stand had kunnen komen, omdat de voertaal van de cursus Marokkaans-Arabisch was: Rachida Abdellaoui en Zakariya Lyousoufi.

Drs. Amy-Jane Gielen

A.G. Advies

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

De meeste islamitische ouders proberen hun kinderen religieuze en culturele normen en waarden mee te geven in de opvoeding. Ze willen hun kind leren een goede moslim te zijn, maar zijn niet altijd zelf in staat hun kind in dat proces te begeleiden. Het kind groeit immers op in een westerse maatschappij en krijgt op school Nederlandse westerse normen en waarden mee, die soms kunnen conflicteren met waarden die ze van huis uit meekrijgen. Dit kan bij jongeren aanleiding zijn voor allerlei vragen die leiden tot een zoektocht naar hun identiteit. Kinderen kunnen vervolgens niet altijd bij hun ouders – die soms erg ver van de Nederlandse samenleving afstaan – met hun vragen over religie en samenleving terecht. De kans bestaat dan dat zo een jongere zelf op zoek gaat naar antwoorden en zijn of haar antwoorden vindt in de ‘zuivere’ islam (Actieplan Slotervaart: tegengaan van radicalisering).

A.G. Advies ontwikkelde eenzelfde soort beeld tijdens interviews met jonge moslima's die de ‘zuivere’ islam praktiseren. Deze moslima's zitten in een spagaat: ze willen meedoen in de Nederlandse samenleving, maar ze willen ook de islam praktiseren. Ze worstelen vaak met de vraag hoe ze kunnen participeren in de Nederlandse samenleving mét behoud van de eigen religieuze identiteit. Dit is vaak het startpunt van een zoektocht. Een zoektocht die helaas niet altijd begeleid kan worden door ouders, omdat zij bepaalde (opvoedings)competenties en vaardigheden missen. Een zoektocht waarin jongeren vatbaar kunnen worden voor radicale gedachten en personen en/of kan leiden tot frictie binnen het gezin.

De bovengenoemde situatie is o.a. een reden waarom het Actieplan Slotervaart inzet op opvoedingsondersteuning, zodat ouders ondersteund kunnen worden in het (islamitisch) opvoeden van hun kinderen. Niet vanuit de gedachte dat er iets mis is met ouders en/of kinderen die de ‘zuivere’ islam praktiseren, maar om ouders in staat te stellen hun kind te begeleiden in zijn/haar ontwikkelingsproces, waarbij het uitgangspunt is dat ouders in hun opvoeding aansluiting zoeken met de samenleving. Triple B is door Slotervaart gevraagd de bestaande cursus ‘Beter omgaan met Pubers’ zodanig vorm te geven dat religieuze en culturele opvoedingsvraagstukken ook in cursus aan bod komen. Voorheen werd een cursus om ouders te ondersteunen bij de opvoeding van hun kinderen in het Nederlands gegeven. Door de taalbarrière kon de boodschap niet goed overgebracht worden. Cursisten fungeerden meestal als tolk voor medecursisten. Het was dus lastig communiceren met de groep. In de aangepaste cursus is de voertaal Marokkaans-Arabisch zodat directer en makkelijker kan worden gecommuniceerd met de ouders over opvoedingszaken.

1.2 Doelstellingen

De cursus richt zich op vaders en moeders van kinderen van 10 tot 18 jaar, woonachtig in Stadsdeel Stadsdeel Slotervaart. De cursus heeft de volgende doelstellingen:

- Ouders bewust maken van hun rol in de opvoeding.
- Ouders ondersteuning bieden bij de opvoeding van hun kind binnen de huidige samenleving, met behoud van de culturele en religieuze identiteit.

- Ouders ondersteunen bij het begeleiden van de religieuze zoektocht van hun kinderen en het ontwikkelen van hun eigen identiteit.
- Ouders kennis en inzichten verschaffen, zodat zij gedrag en gedachtes die tot radicalisering leiden op tijd kunnen herkennen en erkennen.
- Inspelen op individuele vragen van ouders rondom het thema religie en opvoeding.
- Ouders kennis overdragen over preventieve en vrijwillige hulpverlening.

1.3 Leeswijzer

In de volgende hoofdstukken treft u een beschrijving aan van hoe het onderzoek is opzet, een doelgroepbeschrijving, een beschrijving van de wijze waarop de cursus is opgebouwd en verlopen en een hoofdstuk over het effect van de cursus.

2 Onderzoeksopzet

De opvoedingscursus is in zes sessies aan zowel vaders als moeders aangeboden, waarbij de cursus voor de vaders reeds afgerond was op het moment dat A.G. Advies werd gevraagd een onderzoeksvoorstel voor de evaluatie te maken. In de volgende paragrafen treft u de onderzoeksmethoden, indicatoren en output aan, waarbij rekening is gehouden met de voertaal van de cursus en het feit dat de cursus bij de vaders al afgelopen was, voordat de evaluatie van start kon gaan.

2.1 Methoden

A.G. Advies heeft verschillende onderzoeksmethoden ingezet voor de evaluatie van de cursus.

2.1.1 *Participerende observatie*

Om beter inzicht te krijgen in de opvoedingsvraagstukken van de ouders, heeft de opdrachtgever aangegeven een nauwkeurige documentatie van de bijeenkomsten te willen. A.G. Advies heeft daarom voor participerende observatie als een van de onderzoeksmethoden gekozen. Deze onderzoeksmethode is echter slechts ingezet bij de cursus voor de moeders, omdat die – in tegenstelling tot de cursus bij de vaders – nog moest aanvangen. Dit maakte het mogelijk om per bijeenkomst een verslag te maken, waarin aan bod komt hoe ouders op de cursus reageren, welke vraagstukken ze aandragen etc.

2.1.2 *Enquêtes*

De doelgroep van de cursus zijn in Slotervaart woonachtige ouders met kinderen in de leeftijdscategorie van 10 – 18 jaar. De opdrachtgever heeft ook aangegeven meer specifieke gegevens te willen hebben over de soort ouders en hun opvoedingsstijl. Daarom heeft A.G. Advies een enquête afgenomen bij de moeders om vast te stellen welke doelgroep met de cursus is bereikt.

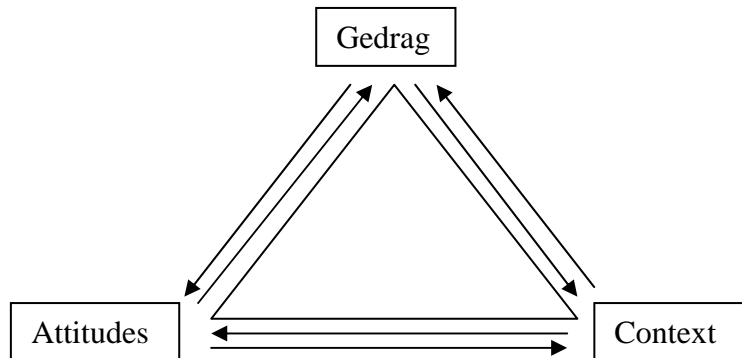
2.1.3 *Diepte-interviews met uitvoerders en deelnemers*

Omdat de vaders hun cursus al hadden afgerond, voordat de evaluatie van start ging, was het niet mogelijk om onder deze doelgroep voor aanvang een enquête af te nemen of de bijeenkomsten bij te wonen. Om toch een goed beeld te krijgen van de activiteit, doelgroep en het mogelijke effect, bood een diepte-interview met de uitvoerder (de trainers van Triple B) een uitkomst. Hoe verliep de activiteit? Hebben de uitvoerders verandering gemerkt in vergelijking met de beginsituatie? Zo ja, om wat voor veranderingen ging het? Zijn er specifieke punten in de activiteiten te noemen die tot deze veranderingen hebben geleid? Zouden de uitvoerders het een volgende keer anders aanpakken?

Om verder inzicht te krijgen in het effect van de cursus, boden diepte-interviews met zowel enkele moeders (3) als enkele vaders (3) die aan de cursus hadden deelgenomen, tot slot een goede aanvulling. Met diepte-interviews kon na afloop van de cursus kon worden ingegaan op wat ouders hebben geleerd van de cursus, maar belangrijker, of ze de geleerde vaardigheden en competenties nu ook toepassen in de opvoeding van hun kinderen.

2.2 Indicatoren

Op basis van verschillende onderzoeksmethoden heeft A.G. Advies het (mogelijke) effect op drie verschillende niveaus gemeten:

Attitudes:

In de eerste plaats gaat het om veranderde standpunten met betrekking tot bepaalde onderwerpen of bepaalde ontwikkelingen, in dit geval dus de opvoedingsstijl. Welke verandering moeten zich hebben voltrokken in attitudes, standpunten en posities over opvoeding en hoe manifesteert zich dat? Hoe zien de ouders na de cursus de rolverdeling van man en vrouw in de opvoeding? Vinden ouders dat ze meer of minder grenzen moeten stellen? Hoe zien ouders de verhouding 'belonen versus straffen'?

Gedrag:

Met betrekking tot gedrag gaat het om 'de actie en reactie' van de deelnemers op de activiteit. Enerzijds gaat het hier om het aantal deelnemers aan de cursus en of, hoe en waarom dit aantal eventueel verandert. Haken er deelnemers af? Zo ja, welke oorzaken liggen hieraan ten grondslag? Anderzijds gaat het ook om de actie en reactie van deelnemers tijdens de activiteit zelf. Hoe reageren de deelnemers tijdens de activiteit? Doen ze actief mee? Stellen zij vragen? Leggen zij hun opvoedingsvraagstukken aan de trainers voor?

Context:

Waar veranderingen in gedrag en attitudes zich laten afleiden van de doelen van de training zelf, gaat het bij de veranderingen in context meer om het effect van de strategische doelen: met andere woorden het maatschappelijke effect. Hier gaat het om de toepassing van de geleerde vaardigheden en competenties in de alledaagse praktijk. Kortom, het toepassen van de geleerde vaardigheden en competenties in de opvoedingssituatie. Welke gevolgen heeft dit? Hoe reageert hun puber hierop? Hebben ouders het gevoel dat hun puber nu beter naar hun luistert?

2.3 Output

Op basis van bovengenoemde plan van aanpak en onderzoeksmethoden, ontstaat een eindrapportage, waarin inzicht in de volgende vragen wordt verkregen:

- Welke doelgroep is met de cursus bereikt?
 - o In welk stadsdeel wonen de vaders en moeders?
 - o Hoe oud zijn de vaders en moeders?
 - o Hoeveel kinderen hebben zij in de leeftijdscategorie van 10 – 18 jaar?
 - o Wat voor opvoedingsstijl hebben deze ouders?
 - o Welke plaats heeft religie in de opvoeding?
 - o Tot wie (imam, school, OKC) wenden de ouders zich met opvoedingsvragen?
- Hoe was de aanwezigheid van de doelgroep?
 - o Hoeveel mensen kwamen er naar iedere bijeenkomst?
 - o Kwamen steeds dezelfde mensen naar de bijeenkomst?
 - o Zijn er mensen afgehaakt en waarom?
- Wat is het effect van de cursus?
 - o Wat is het effect in termen van veranderende attitudes over opvoeding?
 - o Was is het effect in termen van ‘actie en reactie’ (gedrag) op de cursus?
 - o Wat is het effect in termen van het toepassen van de geleerde competenties en vaardigheden in de dagelijkse opvoeding (context)?

2.4 Uitvoeringsteam

A.G. Advies is een onderzoeks- en adviesbureau op het gebied van jeugd, welzijn en integratie. A.G. Advies heeft ruime ervaring opgedaan met de het evalueren van activiteiten die georganiseerd zijn in het kader van anti-radicaliseringsbeleid. Activiteiten die A.G. Advies recentelijk geëvalueerd heeft zijn: socratische gesprekken, de interreligieuze dialoog, de religieus-seculiere kring en een training identiteit en weerbaarheid voor moslimmeiden.

Omdat de voertaal van de cursus Arabisch was, heeft A.G. Advies twee junior onderzoekers met een Marokkaanse achtergrond aangesteld - Rachida Abdellaoui en Zakariya Lyousoufi - voor het afnemen van de interviews en participerende observatie.

3 Doelgroepbeschrijving

Met behulp van de verschillende onderzoeksmethoden, treft u hieronder een beschrijving van de doelgroep aan. Hadden de vaders en moeders kinderen in de leeftijdscategorie van 10 – 18 jaar? Met welke opvoedingsproblemen kampen ze? Wat zijn de kernwaarden in de opvoeding en naar wie gaan ze met hun opvoedingsvraagstukken?

3.1 Moeders

Bijna alle deelnemers blijken woonachtig in Slotervaart. Op basis van de enquête die is afgenomen is naar voren gekomen, dat een enkeling niet in Slotervaart woont, maar wel in Amsterdam-West (Osdorp, Geuzeveld-Slotermeer). De enquête laat ook zien dat de leeftijd van de moeders varieert van 29-49 jaar. De gemiddelde leeftijd van de moeders is 35,3 jaar. Gestreefd werd naar moeders met kinderen tussen de 10 en 18 jaar. Vier moeders blijken kinderen te hebben in die leeftijdscategorie, de overige moeders hebben nog kinderen in de baby, peuter, kleuterleeftijd.

Het is gebleken dat de overgrote meerderheid van de moeders de cursus al eens gevolgd heeft. Toch vonden deze moeders het prettig de cursus nog een keer te volgen, om de kennis nog eens op te frissen en om in de eigen taal te kunnen praten over opvoeding:

“Ik ben hier om op te frissen wat ik in de vorige cursus geleerd heb. Die cursus was in het Nederlands. Ik kon me daar niet goed verstaanbaar maken, dat kan ik toch het beste in het Arabisch, want dan kan ik het echt hebben waar ik het over wil hebben en wat mij dwars zit.”

3.1.1 Opvoedingsproblemen

Tijdens de voorlichtingsbijeenkomst over de cursus is een inventarisatie gemaakt van de behoeften van de doelgroep:

- Drugs: de moeders hebben aangegeven aan dat ze weinig weten van dit gevaar voor hun kinderen, terwijl het een groot maatschappelijk probleem is.
- Discriminatie: bijv. op het vlak van religie, de film van Wilders. Hoe bespreek je met je kind het fenomeen Wilders en hoe leg je uit hoe ermee om te gaan? Of een dochter die op jonge leeftijd een hoofddoek wil dragen en de moeder door de buitenwereld raar wordt aangekeken, omdat ze denken dat de hoofddoek door haar verplicht is gesteld.
- Criminaliteit: wat kun je doen als moeder om dit te voorkomen/signaleren en hoe ga je daar mee om?
- Communicatie met pubers: hoe zorg je voor open communicatielijnen met je kind?
- Loverboys: angst voor loverboys bij moeders met dochters.
- Het praktiseren van het geloof: je kan je kinderen religieus opvoeden, maar als ze ouder worden, beleven/praktiseren ze het geloof niet meer zoals dat is meegegeven in de opvoeding.

- Seksualiteit: op het moment dat het juist belangrijk is met je kind over seksualiteit te spreken is hij/zij de leeftijd genaderd dat je het uit schaamte niet meer doet, hoe ga je hier mee om?
- Onderwijs: je wilt als moeder heel graag nauw betrokken zijn bij de opleiding van je kind maar snapt het onderwijssysteem niet helemaal. Tot groep 8 lukt nog wel, maar daarna niet meer terwijl het dan juist belangrijk is, hoe los je dit op?

Zoals eerder aangegeven namen er relatief veel jonge moeders zonder puberende kinderen deel aan de cursus. Zij ervaren bovenstaande problematiek nog niet, maar maken zich daar wel zorgen om. Hun belangrijkste motivatie om mee te doen, was vooral het ‘alvast leren voor later’, om als het ware de opvoedingsproblemen voor te zijn:

“Ik hoopte, vooral voor als ze straks ouder worden, te leren hoe je ze onder controle kunt houden. Vooral als het gaat om zaken als alcohol en drugs: daar maak ik me zorgen over. Hiernaast vind ik het belangrijk dat ze hun best blijven doen op school. Ik hoopte dus te leren wat de tekenen zijn die je waarschuwen voor mogelijke ontsporing die dit streven kunnen belemmeren.”

De moeders met puberende kinderen, namen vaak deel omdat ze in de opvoeding problemen ondervonden met hun kinderen:

“Ik heb de cursus ‘Omgaan met kleuters’ en ‘Omgaan met peuters’ gevolgd, maar ik heb nooit moeite gehad met mijn kinderen in de fase dat ze peuters en kleuters waren. Ik begon moeilijkheden te ervaren toen ze pubers werden, met mijn zoon in het bijzonder (...) Tijdens de puberteit zie je dat het respect bij kinderen afneemt. Mijn zoon zit bijvoorbeeld op het MBO en ik krijg soms klachten over zijn gedrag. Ik weet wel dat hij weet dat hij zich goed moet gedragen, voornamelijk met ouderen op school en thuis; hij moet respect tonen, maar toch hoor jij dat hij zich onbeschoft gedraagt en niet luistert. Als ik dit hoor vind ik het jammer, omdat ik weet dat hij wel beter weet (...). De cursus behandelt onderwerpen waar je echt iets aan kunt hebben: hoe ga je met pubers om. Vaak weet je wel hoe je handelen in bepaalde situaties, maar als de situatie zich dan daadwerkelijk voordoet, handel je toch anders.”

Uit de enquête en de interviews is naar voren gekomen dat alle moeders betrokken zijn bij de opvoeding van hun kind. Ze praten met hun kind over wat hij/zij heeft meegemaakt op een dag en ze prijzen hun kind als hij/zij iets goed doet. Ze wonen activiteiten van hun kind bij (zoals een voetbalwedstrijd) en gaan naar de oudergesprekken. De meeste vrouwen ondervinden wel problemen met de gehoorzaamheid van hun kind. Hun kind luistert soms niet, komt niet op niet op het afgesproken tijdstip thuis, is vaak te laat op school etc. Ook merken de vrouwen met puberende kinderen dat de communicatie is verslechterd. Waar hun kind vroeger nog vertelde wat hij/zij had meegemaakt, trekt het kind zich nu terug en wil het zo min mogelijk bemoeienis van zijn/haar moeder. De vraag die onder de vrouwen met puberende kinderen erg leeft, is hoe je met pubers kunt praten en hoe kun je ervoor zorgen dat ze naar je luisteren en ze je begrijpen?

De vrouwen hebben ook allen aangegeven dat ze het moeilijk vinden om hun kind in deze hedendaagse (westerse) maatschappij op te voeden:

“Hier is het zeker moeilijk omdat je leeft in een multiculturele samenleving waar van alles speelt, hier word je bang van. Zo zijn we bang voor homoseksualiteit, god zal het behoeden (...) In de buitenwereld worden je kinderen dingen aangeleerd waar je geen controle op hebt.”

Een belemmerende factor in de opvoeding is hun ogen ook de (autochtone) maatschappij die kritisch is tegenover bepaalde religieuze/culturele keuzes:

“Men bemoeit zich namelijk heel erg met ons geloof, ze moeten zich niet bemoeien met mijn geloof. Zo stellen ze vragen als: waarom moet je als maagd het huwelijk in? Je moet toch genieten van je leven en je lichaam? Daarom maak ik me ongerust over mijn zoon en dochter.”

In alle gesprekken is discriminatie als een belangrijk punt naar voren gekomen. Alle moeders hebben het beste met hun kind voor en willen dat hun kind het goed doet op school en de rest van zijn leven. Discriminatie en etnische spanningen zijn voor alle moeders een zorgpunt:

“Mijn generatie had geen moeilijkheden tijdens het opgroeien in Nederland, we gingen om met Nederlanders, hadden Nederlandse vrienden. Maar ik zie dat onze kinderen – de volgende generatie – het tegenovergestelde ervaren. Zij ervaren wel moeilijkheden. In onze tijd speelde discriminatie bijvoorbeeld nog geen rol. Je ziet dat nu Marokkanen elkaar opzoeken en een groep vormen, en hetzelfde geldt voor de Nederlanders. Mijn kinderen praten nu ook anders over Nederlanders. In mijn tijd dachten wij bij bepaalde moeilijkheden niet aan discriminatie, bij onze kinderen is dit het eerste waar ze aan denken.”

Het gebrek aan diversiteit op school en in de wijk, is echter ook een zorgpunt. Alle moeders geven aan dat zij willen dat hun kind het goed doet op school en de Nederlandse taal goed leren. Het gebrek aan diversiteit – vooral op school – draagt daar niet aan bij:

“Wij leven eigenlijk weinig in een westerse Nederlandse maatschappij. Ik vind het juist moeilijk om ze hier in Slotervaart op te voeden, juist omdat het hier niet gemengd is, en dan voornamelijk de scholen. Nederlandse mensen kennen we bijna niet. Op de scholen is dit heel jammer omdat ik merk dat de leraren zich aanpassen aan het niveau van het kind. Als de klas gemengd zou zijn zou dit beter zijn voor het Nederlands van de kinderen.”

3.1.2 *Opvoedingsproblemen van hun ouders*

Opvallend was hoe zowel tijdens de cursus als in de interviews werd gesproken over het grote verschil in de eigen opvoeding en de wijze waarop deze moeders hun kinderen (willen) opvoeden. Ze zijn van mening dat hun eigen ouders de competenties en vaardigheden misten om hun kinderen goed op te voeden. Hun ouders hadden het idee dat het vanzelf wel goed zou komen:

“Tegenwoordig vinden de ouders het heel belangrijk dat hun kinderen goed opgevoed worden en goed terechtkomen. Bij onze ouders was dit een ander verhaal, zij gingen er automatisch vanuit dat wij goed terecht zouden komen.”

Bij veel van deze vrouwen die niet in Nederland zijn geboren, maar wel hier zijn getogen, bestaat het idee dat ze het radicaal anders willen doen dan hun eigen ouders. Fouten die hun ouders (moeder) maakten zijn in hun ogen:

- De wijze van straffen: ‘er waren bij mij thuis bijna geen straffen, er was dan vooral ruzie en geschreeuw.’
- Consequent zijn: ‘Het probleem was alleen dat zij (moeder van respondent) niet consequent was, als hij (broer van respondent) enigszins slijmde dan was zij meteen om en verloor zo haar greep op hem.’
- Meegaan naar oudergesprekken: ‘Hij (broer respondent) gaf aan dat de ouders van alle andere jongens ook niet megingen, als zij mee zou gaan zou dit slecht zijn voor zijn imago. Ze liet hem dan alleen gaan, mijn moeder geeft namelijk snel toe.’
- Positieve aandacht geven: ‘Ik vraag mijn zoontje altijd wat hij heeft meegemaakt, heel soms komt hij uit zichzelf. Bij mijn moeder was dit een ander verhaal.’

- Scholing en ontwikkeling belangrijk vinden: ‘Toen ik 16 was mocht ik niet meer naar school. Ik voed mijn kinderen volledig tegenovergesteld op.’ En: ‘Ik probeer mijn kinderen te geven wat mijn ouders mij niet hebben gegeven. Ik mocht bijvoorbeeld niet zwemmen. Maar nu motiveer ik mijn dochter om haar A, B en C diploma te halen.’

3.1.3 Kernwaarden

Zoals eerder aangegeven vinden alle moeders het erg belangrijk dat hun kind het goed doet op school en later een goede baan krijgen. Religie (de islam) wordt door de moeders wel als een belangrijke kernwaarde in de opvoeding gezien¹: “Ik hoop insha’allah dat ze goede moslims worden.” Onderdeel van de religieuze opvoeding is dat ze hun kind bijbrengen wat ‘halal’ (toegestaan) en ‘haram’ (niet-toegestaan) is² en respect te hebben: respect hebben voor andere religieus, hun ouders en andere familieleden (de broer die ook respect voor zijn zus moet hebben).

Religie is echter niet de enige kernwaarde in de opvoeding:

“Ik wil ook echt dat mijn kinderen zelfverzekerd zijn. Je hebt twee soorten mensen: leiders en volgers. Ik probeer echt leiders te creëren, want als je kind zelfverzekerd is zal hij zich te midden van een groep niet laten sturen door de meerderheid. Hij zal niet zwichtten voor een negatieve groepsdruk. Ze hebben niets dat hun tegenhoudt om sterk in hun schoenen te staan. Ik geef ze daarom het gevoel dat ze belangrijk zijn.”

De vrouwen streven er naar dat cultuur zo min mogelijk een rol speelt in de opvoeding. Op de taal na, heeft cultuur voor deze vrouwen vooral negatieve connotaties:

“Tradities en het ‘Marokkaan zijn’ vind ik minder belangrijk, ik vind namelijk dat we voornamelijk verkeerde tradities hebben. Het feit dat een meisje klein wordt gehouden terwijl de jongen alles mag, dit zegt de islam niet. Een jongen mag overal studeren en het meisje niet, dit heeft niets met de islam te maken. Ik hoop dat mijn dochter het zo ver schopt dat ze kan gaan studeren, dan mag ze van mij overal studeren.”

Zeer belangrijk vinden ze allen hun actieve betrokkenheid bij de opvoeding van hun kinderen. Zoals in de vorige paragraaf is aangegeven, willen deze moeders het graag anders doen dan hun eigen moeders. De vrouwen die de enquête hebben ingevuld, gaven allemaal aan naar de oudergesprekken van hun kind te gaan. Dat is ook in de interviews naar voren gekomen. Betrokkenheid bij school en andere activiteiten (zoals het bijwonen van een voetbalwedstrijd) van hun kind, vinden deze vrouwen allen belangrijk.

3.1.4 Andere betrokkenen in de opvoeding

De vrouwen hebben wisselende reacties op de vraag wie verder betrokken is bij de opvoeding van hun kind en tot wie ze zich wenden bij opvoedingsvraagstukken. Ze wenden zich in ieder geval níet tot de imam als ze problemen in de opvoeding van hun kind ondervinden. Middels de enquête is de stelling ‘als ik vragen/problemen heb met de opvoeding van mijn kind, ga ik naar de imam’ aan de moeders voorgelegd. Allen kruisten zij ‘zeer mee oneens’ aan. De

¹ Alle moeders kruisten in de enquête bij deze stelling ‘zeer mee eens’ of ‘mee eens’ aan.

² Alle moeders kruisten in de enquête bij deze stelling ‘zeer mee eens’ of ‘mee eens’ aan.

vrouwen waren erg boos over de opname van deze stelling in de enquête. Ze vonden de stelling erg ongepast, omdat zij niet tot de klassieke eerste generatie Marokkaanse vrouwen behoren. Hoewel ze niet in Nederland zijn geboren, zijn ze hier vaak wel voor een deel getogen. Dat je naar de imam met je opvoedingsvraagstukken zou gaan, was in hun ogen niet van deze tijd. Dat zouden hun ouders (en dan vooral hun vaders) misschien gedaan hebben, maar zij zelf niet.

Sommige moeders bespreken de opvoeding van hun kind ook met de school (bijvoorbeeld met de mentor), maar anderen weer niet. Het OKC wordt verder niet geraadpleegd. Wel was er al een moeder die naar de Bascule ging vanwege opvoedingsproblemen met haar zoon.

3.2 Vaders

De vaders die deelnamen aan de cursus waren gemiddeld wat ouder dan de moeders. Twee vaders hadden jonge kinderen. De vader met de jongste kinderen (9, 6, 3 jaar en 6 maanden) was 43. De overige vaders waren wat ouder en hadden meer volwassen kinderen waaronder kinderen in de puberleeftijd. Zo was er een 56-jarige vader aanwezig met vijf kinderen variërend van 15-30 jaar. Op een vader na (Stadsdeel de Baarsjes), zijn alle vaders woonachtig in Stadsdeel Slotervaart. Sommige werken, anderen zijn werkloos, arbeidsongeschikt of gepensioneerd. De vaders die niet werken, brengen hun tijd door in de moskee, theehuis en/of doen vrijwilligerswerk. De opleidingsachtergrond varieerde van analfabeet tot een iemand die in Marokko het baccalaureaat (vergelijkbaar met VWO) had afgerond en een aantal jaren aan de universiteit hadden gestudeerd.

Een van de vaders had al eens eerder een opvoedingscursus gevolgd, maar vond deze specifieke cursus erg prettig, omdat de voertaal Marokkaans-Arabisch was, waardoor meer mogelijkheid was tot interactie. De andere vaders hadden nog nooit zo een cursus gevolgd, waarbij een van de vaders zelfs opmerkte 'dit had ik tien jaar eerder moeten doen'.

3.2.1 Opvoedingsproblemen

De motivatie om mee te doen, was bij de vaders vaak omdat ze concrete problemen hadden met hun kind. Zaken die de vaders aandroegen waren bijvoorbeeld 'mijn zoon bidt niet' of 'mijn zoon heeft allerlei vragen over seksualiteit die ik niet kan beantwoorden' of 'mijn zoon zegt: ik ben vrij om te doen wat ik wil.' Het waren vooral ouders die hun best proberen te doen, maar van mening zijn dat ze niet kunnen opboksen tegen de slechte omgeving (vriendenkring) van hun kind.

De vaders geven aan dat ze het moeilijk vinden om hun kind in een westerse maatschappij op te voeden. In hun eigen bewoondingen proberen ze een weg te vinden tussen wat de islam van hen vraagt en wat de maatschappij van hen wil. Datzelfde geldt ook voor hun kinderen, maar die hebben in de maatschappij dan ook nog eens te maken met allerlei 'verleidingen', waarvoor ze hun kind proberen te behoeden. De meeste vaders bedoelen hier alcohol en drugs mee, maar een van de meer religieuze vaders, lichtte dat als volgt toe:

"Er zijn wel degelijk bepaalde obstakels en moeilijkheden hier in Nederland. Ik loop zelf tegen zaken aan. De vermengingen van geslachten op scholen en straten. De televisie, internet, andere media die een bepaalde

boodschappen overbrengen. Zoals kleding, woordkeus of tekenfilms waarbij de tekenfilmfiguren bepaalde delen van het lichaam ontbloten. Dan probeer ik dit te corrigeren, maar het blijft erg moeilijk.”

Weer een andere vader verwoordde het als volgt:

“Mijn kinderen zitten op een islamitische school, maar ze zullen later op een openbare school terecht komen. Kennis (islamitische kennis) kan je overal op doen, ook op een openbare school, maar bepaalde morele aspecten die verschillen wel. Als zij bijvoorbeeld op school gesport hebben dan horen zij zich niet helemaal te ontbloten.”

3.2.2 Kernwaarden opvoeding

Geloof en cultuur³ spelen voor veel vaders een belangrijke rol in de opvoeding, waarbij het geloof als het allerbelangrijkst wordt gezien:

“Het geloof is altijd nummer 1. Het is de oorsprong. Als de cultuur met het geloof in conflict is, dan gaat het geloof voor. Het geloof is hét pad en de toetssteen waarop zaken op dienen te worden getoetst.”

“Religie heeft een essentiële rol in de opvoeding. Als een kind een goede religieuze basis heeft meegekregen dan zal hij in alle facetten van zijn/haar leven succesvol zijn. Hij zal zijn ouders leren respecteren en zal goed omgaan met zijn burens. Een kind zal succesvol zijn in zijn/haar hele leven.”

De vaders willen ook dat hun kinderen het goed doen op school en succesvol worden in het leven. Op basis van gesprekken met de trainers en met de vaders zelf, leven veel vaders in de veronderstelling dat zolang ze hun kind maar goed religieus opvoeden, hun kind een goede burger zal worden. Naar het oordeel van de vaders, worden de problemen met Marokkaanse kinderen in de omgeving veroorzaakt, omdat deze kinderen religieus niet goed zijn opgevoed.

De vaders zijn – vooral buitenshuis – betrokken bij de opvoeding van hun kind, omdat in hun ogen de opvoeding buitenshuis hun verantwoordelijkheid is. Met buitenshuis, bedoelen ze vooral de activiteiten van hun kind rondom school. Ze gaan naar ouderavonden, maken buiten de ouderavonden regelmatig een praatje met de docent om te vragen of alles goed gaat met hun kind op school. Inloopochtenden etc. worden ook bezocht. Andere activiteiten bijwonen zoals sport (een aantal zoons van deze vaders zitten op kickboksen) doen ze eigenlijk niet. Ook het ondernemen van andere activiteiten met hun kinderen gebeurt weinig tot niet.

3.2.3 Andere betrokkenen bij de opvoeding

Wat is de rol van anderen personen in de opvoeding? Welke rol speelt de vrouw? Wordt er hulp gezocht bij instanties op het moment dat men opvoedingsproblemen heeft? In gesprekken met de vaders is naar voren gekomen dat hun vrouw naar de activiteiten buitenshuis niet meegaat. De vaders zijn van mening dat het zwaartepunt van de taken van de vrouw – die in hun ogen wel een grote rol heeft in de opvoeding - binnenshuis ligt:

“De vrouw speelt een hele grote rol in de opvoeding. In principe ben ik verantwoordelijk voor zaken buitenshuis. Als er bijvoorbeeld iets op school is dan ga ik daar naar toe omdat het mijn verantwoordelijkheid is. Ook als een zoon bijvoorbeeld buiten is dan bel ik hem om te vragen waar hij is. De vrouw is verantwoordelijk voor de zaken binnenshuis.”

³ Met cultuur wordt over het algemeen de Arabische taal bedoeld. Zonder deze cultuuroverdracht is naar het oordeel van de vaders de religieuze overdracht niet mogelijk.

De vaders lossen eventuele opvoedingsproblemen zelf op. Op de opvoedingscursus na, zoeken zij verder geen steun van andere instanties of personen. Het OKC en de imam worden niet om hulp gevraagd. De imam is in hun optiek slechts voor religieuze vraagstukken. Uit de gesprekken is ook naar voren gekomen dat er een zekere schaamte is om naar een persoon of instantie te gaan met de opvoedingsvraagstukken, omdat dat zou wijzen op persoonlijk falen van de ouder(s) in de opvoeding:

“Ik los mijn problemen zelf op. Als ik iets heb dan zoek ik het bijvoorbeeld op in boeken. Iemand die problemen heeft en daardoor naar de imam moet gaan, is al in een beginstadium tekort geschoten in bepaalde zaken. Als iemand moet uitwijken naar het hulpcircuit dan is het al in een ver stadium. Hij is zelf tekort geschoten in de opvoeding van het kind. Als een kind groot is en dan moet veranderen, dan ben je te laat.”

4 Cursusopbouw

Hoe is de cursus opgebouwd? Welke thema's zijn er besproken en hoe reageerden de vaders en moeders⁴ hierop?

De cursus is opgebouwd in zes onderdelen:

- Verandering in de puberteit.
- Positieve aandacht en manieren van opvoeden.
- Ruzie voorkomen, luisteren naar je puber.
- Ruzie voorkomen, praten met je puber.
- Ruzie oplossen, overleggen met je puber.⁵
- Grenzen stellen en straffen.

4.1.1 Verandering in de puberteit

Tijdens deze bijeenkomst stonden de veranderingen in de pubertijd centraal. Met behulp van onder andere de volgende vragen, werden ouders gestimuleerd hun ervaringen te delen:

- Wat is voor jou opvoeding?
- Wat betekent puberteit voor jou?
- Waar loop je tegen aan in de opvoeding van je (beginnende) puber?
- Wat verandert er allemaal in de puberteit bij je kind?

De puberteit wordt over het algemeen niet als een positieve fase ervaren door deze groep ouders. De kinderen veranderen (jongens meer dan meisjes, is hun ervaringen). De communicatie tussen ouder en kind verslechtert. Hoe kan je er nog voor zorgen dat je kind naar je luistert en hoe blijf je in gesprek met je kind, zijn vragen die bij deze ouders leven. Ze worden brutaal en hebben een grote mond, naar ouders en docenten. De moeders ervaren vooral dat hun pubers op hen neerkijken, omdat ze geen onderwijs hebben genoten. Er bestaat een gevoel dat de hedendaagse maatschappij het gebrek aan respect onder de jeugd stimuleert.

Tijdens de cursusdag is door de trainster een begin gemaakt in het onderwerp puberteit. Er is gesproken over alles wat er in de puberleeftijd verandert voor jongeren, onder andere de confrontatie met zelfstandigheid. Belangrijk hierbij is dat ze hun verantwoordelijkheid leren gebruiken, omdat bijv. hun zekerheid rond de puberteit begint af te nemen; ze gaan twijfelen aan zichzelf. Doordat kinderen in de puberteit met deze veranderingen te maken krijgen hebben ze hun ouders extra nodig. Ze hebben hen nodig om te helpen met deze nieuwe verantwoordelijkheid, zelfstandigheid en onzekerheid om te gaan.

Tijdens deze bijeenkomst is dus vooral een bewustwordingsproces op gang gebracht. Bewustwording van veranderingen in de puberteit en de belangrijke rol die ouders dan (moeten) hebben.

⁴ Er zal gedetailleerder op de reactie van de moeders worden ingegaan, omdat bij deze groep gebruikt is gemaakt van participerende observatie.

⁵ Tijdens deze bijeenkomst was de desbetreffende junior onderzoeker ziek. Derhalve is van deze bijeenkomst geen verslag gemaakt.

4.1.2 *Positieve aandacht en manieren van opvoeden*

Centraal in de tweede bijeenkomst, was het herkennen van positief gedrag en een bespreking van de verschillende opvoedingsmethoden.

Aan de orde is gekomen dat ouders positief gedrag moeten leren herkennen en dat ze moeten leren te focussen op het goede gedrag van hun kind. Bijvoorbeeld op het moment dat hun kind thuiskomt van school en zijn huiswerk er meteen bij pakt is dit een goed moment voor een compliment. De ouders werd geleerd dat door positief gedrag op te merken, ze hun kind stimuleren om dit positieve gedrag te herhalen en te doen toenemen.

Tijdens deze bijeenkomst is naar voren gekomen, dat de moeders vooral heel geneigd zijn om hun aandacht op het negatieve te richten. Dat komt volgens hen voort uit angst. Ze zijn heel bang dat hun kind iets overkomt of dat ze het verkeerde pad opgaan. Als ze aandacht geven aan hun kind, heeft dat vooral negatieve en waarschuwendende connotaties. Ze erkennen wel dat op het moment dat ze wel positieve aandacht aan hun kind geven, ze hun kind helemaal zien opbloeien.

Voordat de verschillende stijlen besproken werden, kwam de moeilijkheden in de opvoeding aan bod. Een van de vrouwen (met zeven kinderen) was namelijk van mening dat ieder gezin altijd één zwart schaap heeft; er is altijd wel een kind dat het verkeerde pad opgaat. Dat heeft verder niets te maken met een slechte opvoeding. De meeste vrouwen waren het hier niet mee eens. Hoewel ze wel erkennen dat meerdere factoren hierop van invloed zijn (zoals een slechte vriendenkring), zijn ze allemaal van mening dat veel invloed bij de ouders ligt. In hun omgeving zien ze ouders die hun kinderen verwaarlozen; ze laten hun kinderen de hele dag buiten op straat hangen. Soms liggen daar hele ‘simpele’ dingen aan ten grondslag; moeders die het huis netjes willen houden.

Het opvoeden van je kind in de Nederlandse maatschappij is ook van invloed. In Marokko helpt volgens de vrouwen iedereen tenminste met opvoeden. In Nederland heb je totaal geen zicht op wat er zich buitenshuis afspeelt. In tegenstelling tot Marokko is hier volgens de moeders geen sociale controle.

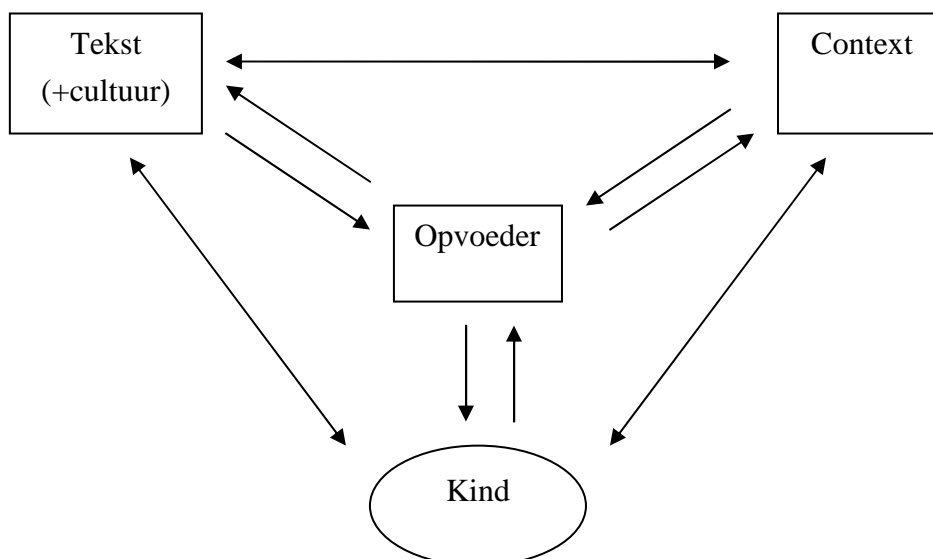
Daarna zijn drie opvoedingsstijlen besproken en de eventuele consequenties daarvan: de overlegopvoeding, autoritaire opvoedingsstijl en de vrije opvoeding. Van belang is om te benadrukken dat deze modellen door de trainers zijn ontwikkeld. Zowel in de training aan de ouders als in het interviewgesprek, hebben de trainers benadrukt dat de modellen erg zwart-wit zijn. In de praktijk wordt door ouders vaak een combinatie van de verschillende modellen toegepast in de opvoeding. Door de bespreking van deze opvoedingsstijlen is ook het thema radicalisering aan bod gekomen.⁶ Daarbij moet wel aangegeven worden dat bij de vaders de onderstaande modellen meer uitvoerig zijn besproken dan bij de moeders.

⁶ Het thema radicalisering middels de modellen impliciet met de vaders besproken. Bij de vrouwen is het onderwerp niet aan de orde gekomen.

4.1.2.1.1 De overlegopvoeding

De overlegopvoeding is het ideale model, maar dit komt in de praktijk niet vaak voor bij ouders. In dit model hebben ouders een manier gevonden om interactief bezig te zijn met de 'tekst' en de 'context'. Met tekst wordt gerefereerd naar religieuze teksten, maar ook culturele tradities. Met de context wordt de (Nederlandse) maatschappij bedoeld, waarin het kind leeft. Er is sprake van wederzijdse beïnvloeding. De ouder staart zich niet blind op religieuze teksten, maar weet deze op een praktische manier goed in de context de plaatsen. Dit zorgt ervoor dat een ouder heel goed de vertaalslag kan maken naar het kind. Als er tussen ouder en het kind ook een goede uitwisseling is van gedachte, leidt dit er toe dat het kind ook goed weet om te gaan met de tekst en context. Een kind vindt dan makkelijker zijn weg in de maatschappij. Dus de interactieve houding van ouders met de tekst en context heeft zijn weerslag op de opvoeding van het kind. Het kind heeft manieren gevonden om met de tekst en context om te gaan zonder in onraad, crisis of radicalisering te vervallen.

Model 1: De overlegopvoeding

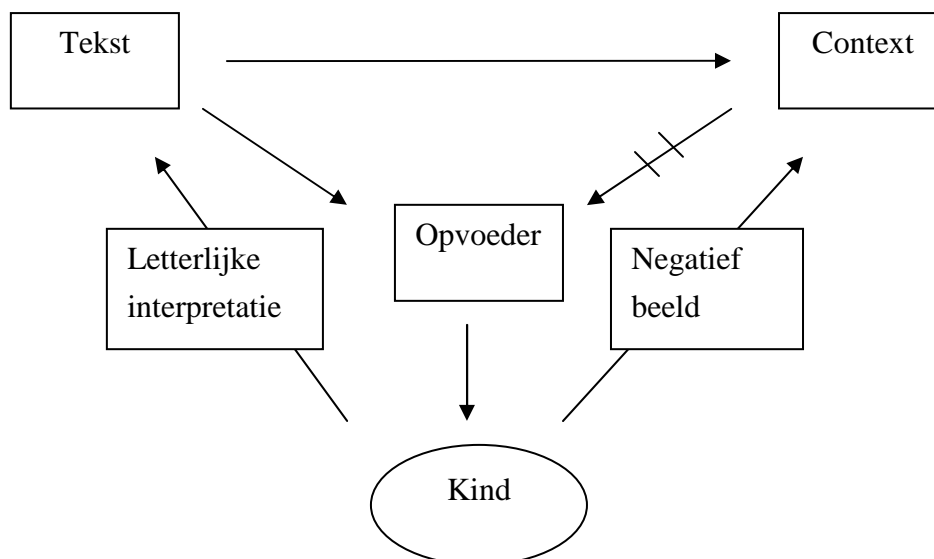
De trainers gaven aan dat ouders over het algemeen dit model zouden willen hanteren en soms zelfs zeggen dat ze dit model gebruiken. Doorvragen leert volgens de trainers echter dat de praktijk vaak iets anders uitwijst, bijvoorbeeld een hele autoritaire of juist vrije opvoedingsstijl of een combinatie van deze modellen.

4.1.2.1.2 Autoritaire/dominante opvoedingstijl

In dit model gaat het om ouders die een orthodoxe en letterlijke interpretatie hebben van de tekst. De religieuze teksten dienen voor alle zaken als referentiepunt. De ouder kijkt met de bril van de tekst naar de context. De context dient zich aan te passen aan de tekst. De tekst – wat dus zowel religieus en/of cultureel kan zijn – beïnvloedt de opvoeder dus in alle aspecten van zijn leven. De context is echter niet volgens de wensen van de ouder veranderbaar. De ouder weet niet wat hij met context aan moet. Dit levert spanningen en conflict op. Dit werkt

ook door in de opvoeding van het kind. De ouder probeert meestal op een autoritaire manier zijn visie door te drukken. Het kind krijgt meestal nauwelijks de kans om zijn/haar visie te geven. Als een kind toch feedback geeft dan zal dit geen invloed hebben op de visie van een ouder. Het gevolg is dat een kind met de tekst en context in aanraking komt, maar niet goed weet wat hij/zij daarmee aan moet. Ook kan het zijn dat het kind net als de ouder een eenzijdige visie heeft op alle maatschappelijke zaken. Dit dichotoomdenken in 'goed' en 'kwaad', leidt tot een starre kijk op de maatschappij. Dit soort kinderen zijn naar het oordeel van de trainers vervolgens ontvankelijker voor radicalisering dan kinderen van ouders in model 1. Dit komt omdat zij een verkeerd beeld hebben over de maatschappij en niet hebben geleerd hoe de context zich verhoudt tot de tekst.

Model 2: Autoritaire/dominante opvoedingstijl

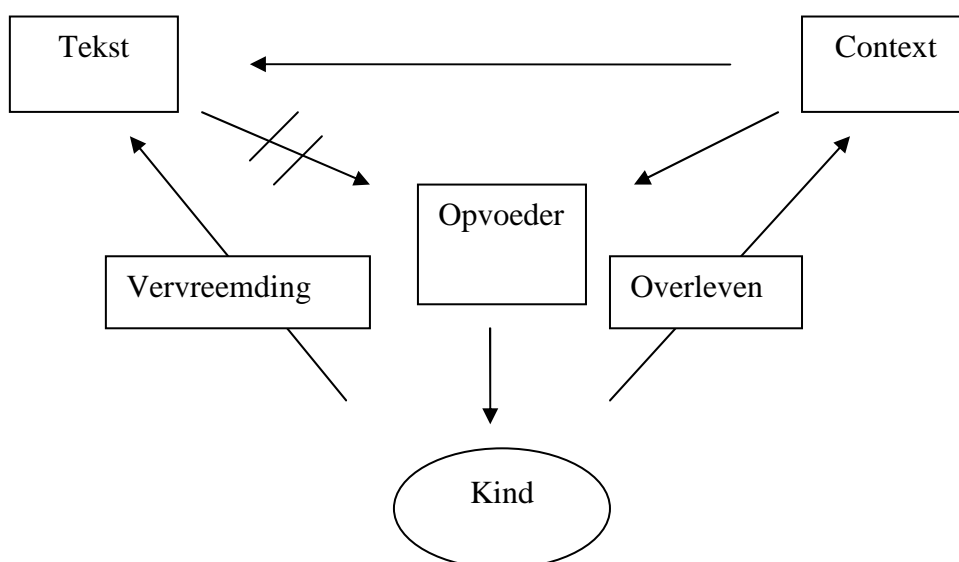
4.1.2.1.3 De vrije opvoeding

In dit gezin wordt er luchtig omgegaan met de tekst. De tekst is niet zoals in model 2 de richtsnoer voor alle zaken. De tekst dient zich aan te passen aan de context. Geloof is een privé-zaak en hoort niet in het openbaar (kenbaar) te worden gepraktiseerd. Deze onorthodoxe houding pleit dus voor aanpassing aan de situatie/context, omdat men vaak niet precies weet hoe er dient om te gaan met de tekst. De veelal analfabete ouders hebben dat vaak namelijk zelf niet geleerd. Soms heeft men wel de kennis, maar levert kennis van de tekst, spanning op met de context. Deze ouders laten zich over het algemeen kenmerken door passieve houding, ze hebben vaak een gevoel van machteloosheid, omdat ze de context toch niet veranderen. Overleven in, en aanpassen aan de context staat bij deze ouders centraal. Dat werkt natuurlijk door in opvoeding van het kind. De ouder is vaak niet geïnteresseerd op welke manier zijn kind in zijn levensonderhoud voorziet. Zo kan er bijvoorbeeld sprake zijn van illegale praktijken (bijv. handel in drugs). De situatie (context) rechtvaardigt volgens de ouders deze houding, want overleven in de context staat centraal. Het moge duidelijk zijn dat dit opvoedingsmodel criminaliteit in de hand kan werken.

Soms is ook sprake van spanning tussen de tekst en het kind. Het kind heeft immers niet geleerd hoe het dient om te gaan met de (religieuze) teksten. Het wordt vaak als onderdeel van de cultuur overgebracht. Er is sprake van vervreemding tussen tekst en kind. Een kind kan door verwarring in een identiteitscrisis komen. Het kind begint een zoektocht en verdiept zich in de islam. Het is gebleken dat dit vaak de meer orthodoxe vorm van islam is, vrij van culturele invloeden. Het kind keert zich dan vaak ook tegen de ouders: “Jullie islam is niet de echte, maar een soort cultureel geërfde islam. Ik zal jullie de ‘pure’ en ‘zuivere’ islam laten zien.” Een ouder weet hier meestal geen raad mee, want hij weet zelf niet hoe om te gaan met de tekst. Dit kan tot wrijving en spanningen leiden in het gezin en de vrije zoektocht zonder begeleiding van ouders kan vervolgens radicalisering in de hand werken.

Tijdens de bespreking van dit model gaven de vaders aan dat dit bij hun thuis niet geval is, maar dat ze dit patroon in hun omgeving wel herkennen.

Model 3: vrije opvoeding

4.1.3 Ruzie voorkomen, luisteren naar je puber

Tijdens deze bijeenkomst stond het luisteren naar je kind centraal. Hoe luister je naar je kind? Er is aangegeven dat ouders in gesprek met hun kind de situatie niet alleen vanuit hun eigen perspectief moeten benaderen. Vaak worden in een discussie allerlei argumenten aangevoerd die voor ouders heel belangrijk zijn, maar voor kinderen geen waarde hebben. Het kind voelt dan aan dat er niet naar hem geluisterd wordt en hij/zij niet serieus genomen wordt.

De ouders hebben geleerd dat je het kind duidelijk moet laten zien dat je naar hem luistert: welke vragen stel je je kind en hoe stel je deze vragen. Het kind aankijken tijdens het gesprek is ook erg belangrijk. Laat het kind ook zijn/haar gevoelens benoemen. Er zijn ook tips gegeven voor goed luistergedrag: Hummen en knikken (vaak roepen de kinderen: 'luister je wel!') Bij pubers geldt dat je ze goed moet aankijken om te tonen dat je luistert. Hierdoor motiveer je ze om door te vertellen: en wat gebeurde er toen? Maar wat bedoel je daarmee? Probeer daarom de kern te vatten en vat het verhaal tussentijds samen.

Met behulp van casuïstiek is het beter luisteren naar je kind nader besproken. Wat zouden de vrouwen bijvoorbeeld doen als hun zoon ineens thuiskwam van school en zou zeggen dat hij ging stoppen met school? Uit de discussie bleek dat de vrouwen wel zouden toepassen wat ze tijdens deze en de vorige bijeenkomsten geleerd hadden:

Vrouw 1: Ik zal rustig met hem praten en hem vragen wat er gebeurd is, Had je ruzie? Moet ik met je mee naar school? Ik zal hem aangeven dat ik zal bekijken wie er gelijk heeft. Als de andere partij gelijk heeft zal ik hem duidelijk maken dat hij dan ook zijn ongelijk moet toegeven.

Vrouw 2: Ik zou hetzelfde doen; een rustige aanpak.

Vrouw 3: Op het moment zelf zeg ik: ok. Op een later moment zal ik navragen hoe het precies zit.

Vrouw 4: Op dat moment is hij gestrest en kun je moeilijk een goed gesprek voeren. Ik zal hem laten afkoelen en op een later moment het gesprek met hem aangaan.

Vrouw 5: Het afkoelverhaal is belangrijk, omdat wij als moeders ook snel gestrest kunnen reageren.

De goede voornemens ten spijt, in de praktijk kan het nog wel eens anders lopen:

Vrouw 6: Dit voorbeeld is mij echt overkomen. Mijn zoon keek op tegen zijn broer die op een hoger niveau studeerde. Hij gaf aan dat hij toch nooit op hetzelfde niveau zou komen. Hij wilde toen stoppen met school. Ik zei hem het volgende: Ik zal je naar Marokko sturen dan kun je je tante helpen met het halen van water. Ze heeft nu niemand die haar kan helpen. Hij vroeg mij toen: Ga je dat echt doen? Toen ik bij mijn verhaal bleef ging hij er serieus over nadenken. Hij vroeg zich af wat hij er verder zou doen. Ik antwoordde: Ik stuur je naar de moskee. Hij heeft toen besloten toch maar te blijven. Ik heb hem duidelijk gemaakt dat niet iedereen hetzelfde niveau kan behalen.

Tijdens deze cursusdag is meer ingegaan op het aspect geloof en cultuur. De cursus was erg vraaggestuurd en werd door de trainers ingehaakt op opmerkingen die door de vrouwen werden gemaakt. Zo werd er bijvoorbeeld een opmerking gemaakt dat er vaak sprake is van onderlinge haat tussen broer en zus. Dat bracht een discussie teweeg over de verschillen in opvoeding van jongens en meiden, die uiteindelijk werd herleid tot cultuur. Hierover ontstond de volgende discussie:

Vrouw 1: Vanaf kleins af aan wordt hij als volgt opgevoed: Wat wil je drinken, wat wil je eten? Ze mogen daarnaast wanneer dan ook uitgaan met hun vrienden. De dochter wordt echter gecommandeerd. Kinderen zijn niet dom, die zien dit allemaal.

Vrouw 2: En wat wordt er gezegd als er vragen worden gesteld? 'Hij is jongen'. De grote onbeantwoorde vraag is: wat hebben jongens gedaan om deze behandeling te verdienen? Ik heb geen flauw idee.

Vrouw 3: Als mijn broer thuiskomt en hij ziet dat zijn bed niet netjes is opgemaakt, lijkt het alsof hij daardoor gekwetst is. Ook willen ze niet dat we hen in het bijzijn van anderen vragen iets te doen. Dan vinden ze dat we geen respect voor ze hebben. Het maakt hierbij niet uit of hij hoogopgeleid is of niet.

Vrouw 1: Het gaat nog verder dan dit alleen. Ouders stimuleren de jongens ook om te trouwen. 'Ga trouwen dan kan je vrouw voor je zorgen'. Tegenwoordig werken de man en de vrouw allebei, maar toch is het nog steeds zo dat hij televisie gaat kijken als hij thuiskomt terwijl zij gaat koken.

Vanwege dit soort discussies (die vaker voorkwamen) is verder ingegaan op het aspect geloof en cultuur. Er bleek nogal veel frustratie over culturele tradities onder de vrouwen te zijn.

Boosheid voerde bij deze vrouwen nogal eens de boventoon, omdat ze voor hun gevoel vanwege culturele beperkingen heel veel dingen in het leven niet hebben kunnen doen, zoals het niet mogen studeren. Juist omdat ze niet hebben mogen studeren, heeft dat o.a. invloed op hun kennis over de islam:

“Onze de cultuur neemt de overhand. Als we ons geloof zouden volgen zouden de problemen in veel mindere mate aanwezig zijn. Geloof is tegenwoordig beperkt tot bidden en vasten, terwijl het zoveel meer is dan dat alleen. We mengen ons geloof met cultuur. De moeder is ontzettend belangrijk binnen ons geloof, dit weten de meeste vrouwen niet omdat ze niet gestudeerd hebben.”

4.1.4 Ruzie voorkomen, praten met je puber

Gedurende deze cursusdag stond het spreken met de puber centraal. Hoe praat je met je puber, zonder dat ze zich aangevallen voelen en beginnen te schreeuwen bijvoorbeeld? Met behulp van een rollenspel is dit onderwerp verdiept. De trainster en een deelnemster speelden een casus na waarbij de dochter in plaats van 23.00 uur pas om 0.30 uur thuiskwam van een feest.

De trainster vertelde dat ouders vaak bepaalde lessen aan hun kinderen willen overdragen. Dat is belangrijk, maar het is ook van belang die lessen kort en krachtig te houden: geen monoloog, maar dialoog en in gesprek gaan met je kind op een manier dat ook tot resultaat leidt. Een kind heeft namelijk ook ideeën en een mening. Daar moeten ouders naar luisteren. Belangrijk is om kinderen te corrigeren en uit te leggen waarom ze iets fout doen. De praktijk leert dat als kinderen bijvoorbeeld vaak te laat thuis komen, dat ouders (moeders) niet anders kunnen doen dan schelden en beschuldigen: ‘je maakt ons ten schande.’

De moeders konden dat beamen, maar zoals eerder aangegeven, loopt het in de praktijk altijd anders. Een van de moeders verwoordde dat als volgt:

“Geen moeder is zo sterk dat ze alles aankan, daarom wordt het bang maken van de kinderen ook gebruikt. Angst speelt een heel grote rol.”

Tijdens deze bijeenkomst droeg een moeder ook zelf een casus aan die ze graag besproken wilde hebben:

Stel je wordt op school geroepen omdat er een probleem is ontstaan met je kind. Je wilt in zo een situatie erachter komen wat er precies is gebeurd en wie er in de fout zit, maar je wilt je kind ook verdedigen. Hoe ga je met zo een situatie om?

Op basis van wat de vrouwen geleerd hadden, werd hen gevraagd hoe ze met deze situatie zouden omgaan:

Vrouw 1: Je kind heeft dus in deze situatie geklaagd over je kind omdat er een probleem is ontstaan. Ik heb mijn kind op een bepaalde manier opgevoed, en er is een bepaald vertrouwen onderling, alles wordt altijd uitgesproken. Ik zal daarom tegen mijn kind zeggen: de school zegt dat jij x hebt gedaan, en jij zegt van niet, ik wil hoe dan ook tot een oplossing komen voor dit probleem. Daarom wil ik graag de waarheid horen. De school is namelijk helemaal zeker van haar zaak. Jij bent de sleutel tot de oplossing.

Vrouw 2: Wat het kind dan zegt, is dat het al beschuldigd is. Het kind vraagt dan om jouw vertrouwen en geloof in hem.

Vrouw 1: Je zegt je kind dan: wat er ook is gebeurd, positief of niet, we zullen tot een oplossing komen. Wat is gebeurd is gebeurd. Hij zal de waarheid dan zeggen, en als hij in zijn recht staat zal ik hem zeker verdedigen.

Vrouw 3: Het gaat ook om geloof, je kent je kind en weet vaak al of hij de waarheid zegt of niet.

Vrouw 1: Ik zie aan de ogen van mijn kind of hij de waarheid spreekt of niet.

Vrouw 4: Dit klopt, maar er zijn ook ouders die pretenderen hun kinderen te kennen. Vaak roepen ze nog voordat ze de volledige situatie kennen al dat hun kind dit absoluut niet heeft gedaan.

Vrouw 5: Je moet je ogen niet sluiten voor de problemen van je kinderen.

4.1.5 Grenzen stellen en straffen

Tijdens de laatste bijeenkomst is ingegaan op grenzen stellen en het straffen van je kind. Grenzen stellen is belangrijk, maar je moet je kind ook weer niet helemaal beperken. Een zekere vrijheid is volgens de trainster heel belangrijk, omdat als je je kind na een strenge periode gewild of ongewild loslaat dan is hij/zij de weg kwijt omdat het kind daar niet mee kan omgaan. Door continu grenzen te stellen en ze als het ware op te sluiten, bestaat het risico dat ze elk moment dat ze wel buiten zijn volledig gaan benutten en daarbij de grenzen gaan opzoeken. Dan zie je ook vaak dat ze laat thuis gaan komen. Het belangrijkste is dat ouders wel grenzen stellen, maar die grenzen aan het kind worden uitgelegd, ook als het kind ouder wordt. Kortom, leg alles uit, geef aan als je het niet eens bent met een bepaalde gebeurtenis en kijk ook welke straf je eventueel gebruikt, het doel van straffen is dat je kind een les leert. Slaan is niet de gepaste methode, was de boodschap van de trainsters gedurende deze bijeenkomst.

Ook tijdens deze bijeenkomst bleek dat moeders hun kind graag op gepaste wijze willen straffen, maar op het moment dat het aan de orde is, ze teruggrijpen naar methodes uit hun eigen opvoeding (schreeuwen, schelden en slaan):

“Vaak heb je wel een idee van hoe je het zou willen aanpakken, maar als je je in die situatie zelf begeeft dan reageer je toch altijd anders. Vaak begin je dan toch eerst te schreeuwen.”

“Wij hebben de volledige aanpak van onze kinderen overgenomen van onze voorouders en houden dit al heel lang vast.”

Met betrekking tot het slaan, ontstaat een lange discussie, waaruit nog maar eens blijkt dat deze vrouwen het niet altijd even makkelijk vinden om hun kinderen in de Nederlandse maatschappij op te voeden, waar andere regels gelden dan in Marokko:

Vrouw 1: Ik vraag mij af waarom slaan als strafmethode in Marokko wel werkt.

Vrouw 2: Dat komt omdat iedereen in Marokko dezelfde opvoedingsmethode én strafmethode hanteert. Hierdoor zijn de kinderen gewend aan een consequente methode.

Vrouw 3: Hier in Nederland krijgen de kinderen op school mee dat slaan niet mag. En als ze wel worden geslagen dan weten ze ook meteen waar ze moeten zijn: De Kinderbescherming. Zij voelen zich beschermd door de Nederlandse maatschappij, ‘zij zal me niet slaan, want dan doe ik dit en dat’.

Vrouw 1: Er is een groot verschil tussen slaan en volledige mishandeling.

Vrouw 2: Zelfs een corrigerende tik mag tegenwoordig niet, ik ben geen fan van slaan maar soms moet het.

Vrouw 3: Maar dat kan dus niet want de kinderen zijn slim genoeg en zij horen dat slaan dus niet mag. Als ze een tik krijgen roepen ze: ‘dit is kindermishandeling!’

Vrouw 4: Ik werk op een school en ik heb kinderen zien aankomen met broekriem strepen. De vragen die gesteld worden door school zijn niet per se uit bemoeizucht, maar als je kinderen van 5 met plekken ziet lopen, dat kan gewoon niet!

Vrouw 5: In Marokko is iedereen met slaag opgevoed.

Vrouw 6: Sommige ouders weten ook gewoon niet beter.

Vrouw 7: In ons geloof is het ook haram! Dit is binnen de islam heel duidelijk maar dit hoor je niet. Er zijn zoveel dingen die we niet weten. We kennen ons eigen geloof niet.

Vrouw 8: Binnen de islam wordt inderdaad gepleit voor een zachte aanpak.

Vrouw 9: In Marokko voedden onze moeders ons slechts met de ogen op. Ze hoefden ons maar een bepaalde blik te geven en dan wisten wij genoeg.

Vrouw 10: Sommige kinderen gehoorzamen al bij een zachte aanpak maar bij sommigen werkt dit ook niet.

Waar de mannen naar aanleiding van dit soort discussies koranverzen lezen en een imam tweemaal langs is gekomen om te vertellen hoe de islam naar opvoeding kijkt, is dat bij de vrouwen niet aan de orde gekomen.

5 Effect van de cursus

Wat is het effect van de cursus geweest? Welke veranderingen hebben zich bij de ouders voltrokken in termen van attitudes, gedrag en context? Zijn ze anders gaan denken over hoe ze hun kinderen opvoeden en belangrijker, passen ze dat nu ook toe in de dagelijkse praktijk?

5.1 Moeders

5.1.1 Attitudes

De moeders hebben door de cursus leren inzien dat het belangrijk is om actief te luisteren naar hun kind, meer complimentjes te geven, minder emotioneel te reageren en dat ze andere strafmethodes kunnen gebruiken dan schreeuwen en slaan:

“Ik heb veel geleerd, er zijn een hoop adviezen die ik niet eerder had gehoord. Hoe ga je om met een puber, wat is een puber precies en als de puber boos wordt hoe raak je dan in gesprek en hoe straf je een puber?”

5.1.2 Gedrag

Kwantitatief varieerde de deelname bij de vrouwen nogal. Zeer veel vrouwen hadden zich voor de cursus aangemeld, maar bij de eerste cursusdag kwamen ‘slechts’ negen vrouwen. De eerste officiële cursusdag ging een week later van start met elf deelneemsters. Daarna begon het aantal te dalen van zeven moeders bij de tweede cursusdag, naar zes moeders op de derde cursusdag. Op de derde cursusdag was het zelfs zo dat er slechts een moeder was uit de ‘vaste kern’. Verder waren het moeders die aanschoven, omdat hun taalles of naailes uitviel.⁷ Dit leidde ertoe dat de trainsters niet altijd konden voortborduren op wat er de week daarvoor besproken was. De opbouw van het programma werd daarom niet zo strak gevolgd als dat bij de mannen het geval was. Op de derde cursusdag was er een dieptepunt wat betreft de deelnemersaantallen. Slechts zes vrouwen woonden die dag de bijeenkomst bij, waarvan slechts 1 vrouw behoorde tot de vaste kern. Sindsdien was er iedere cursusdag een stijging waar te nemen; de laatste bijeenkomst wist dertien moeders te trekken. Uiteindelijk zijn er vijf á zes moeders (bijna) alle bijeenkomsten hebben bezocht.

Kwalitatief was de deelname van de moeders zeer positief te noemen. De vrouwen deden zeer actief mee, droegen persoonlijke voorbeelden aan en waren zeer open. De junior onderzoekster die de participerende observatie verzorgde, was zeer getroffen door deze openheid. Op basis van haar Marokkaanse achtergrond had ze een meer gesloten cultuur verwacht. Ze had niet verwacht dat de vrouwen zo openlijk over hun opvoedingsproblemen zouden praten.

De deelneemsters zelf vonden in groepsverband praten over de opvoeding zelf ook erg prettig. Zo wisten ze tenminste dat ze niet de enige waren met problemen en konden ze ervaring uitwisselen met anderen, wat zelfs na afloop van de cursus gewoon verder ging:

⁷ De cursus werd gegeven in de algemene ruimte van het vrouwencentrum Nisa for Nisa. Dat betekende dat vrouwen voor andere lessen kwamen, altijd door de algemene ruimte moesten. Dit heeft een verstrend effect op de lessen gehad en verklaart ook de schommelingen in de aantallen. Als een andere bijeenkomst of les in het gebouw niet doorging, dan schoven de vrouwen aan bij de opvoedingscursus.

“Wat ik goed vond aan de cursus is het feit dat de deelnemende moeders na afloop verder gingen met het bediscussiëren van verschillende kwesties. Elke moeder deelde haar ervaringen of haar manier van opvoeden. Hier doe je zeker je winst mee omdat je dan de verschillende aanpakken hoort. Je ziet ook dat de opvoedingsmethodes van onze moeders over het algemeen hetzelfde zijn. Je herkent ook zaken en voornamelijk het feit dat het voor jezelf duidelijk wordt dat je niet de enige bent die bepaalde kwesties meemaakt. Het is ook goed om te horen dat andere moeders die de puberteitsperiode al hebben meegemaakt aangeven dat het uiteindelijk allemaal goed is gekomen, al waren er bepaalde problemen.”

In tegenstelling tot de mannen, is bij de vrouwen geen gebruik gemaakt van huiswerkopdrachten. De vraag of de huiswerkopdrachten werden gemaakt, was bij de moeders dus niet aan de orde.

5.1.3 Context

Passen de vrouwen hun geleerde competenties en vaardigheden ook toe in de praktijk? Bespreken zijn wat ze geleerden hebben met andere in hun omgeving, zoals met hun echtgenoot? Een aantal vrouwen staan alleen voor de opvoeding vanwege een overleden echtgenoot of een scheiding. De vrouwen met echtgenotes gaven aan dat hun man ook van de cursus heeft geleerd:

“Hij (echtgenoot) reageerde positief op de cursus omdat hij van nature ongeduldig is, maar hij probeert nu echt naar de kinderen te luisteren, en al heeft hij geen zin, dan brengt hij ze nog naar buiten en leest hij ze voor. Voornamelijk mijn dochter ziet haar vader als ‘haar papa’ daarom is het belangrijk dat hij haar die aandacht geeft.”

Zelf proberen de vrouwen de lessen uit de cursus ook toe te passen. De ene keer lukt dat beter dan de andere keer, maar er is in ieder geval sprake van een bewustwordingsproces:

“Ik betrap mezelf er nog steeds soms op dat ik mijn emotie de overhand laat nemen. Het eerste wat je doet is schreeuwen. Ik werd pas geleden gebeld door de school, zij gaven aan dat mijn dochter te laat op school was verschenen. Toen mijn dochter thuishkwam werd ik meteen boos. Ik stelde haar de vragen die ik wilde stellen niet op een rustige manier. Maar omdat je de lessen heb geleerd in de cursussen dringt het op een bepaald moment weer tot je door dat dit niet de manier is.”

De vrouwen hebben ook in hun omgeving (vriendinnen/kennissenkring) over de cursus gesproken. Ze hebben geprobeerd andere vrouwen te stimuleren mee te gaan naar de cursus. Tot grote teleurstelling van de moeders is dat over het algemeen niet gelukt.

5.2 Vaders

5.2.1 Attitudes

De vaders konden heel nauwkeurig per cursusdag aangeven wat ze van die specifieke lessen hebben meegenomen, vaak gaven ze dan allerlei voorbeelden van de casuïstiek die tijdens de cursus aan de orde was gekomen. Het belangrijkste wat eigenlijk alle vaders hebben geleerd, is de manier waarop ze luisteren naar en spreken met hun kind:

“Het allerbelangrijkste wat ik meegenomen, is op welke manier ik kan overleggen met mijn kinderen. Wat de problemen ook zijn, je moet altijd in gesprek blijven met elkaar. Ook op welke manier ik de dialoog moet

voeren. Dat je jouw kind bijvoorbeeld altijd aankijkt bij het praten. Ik merk dat ik zelf veranderd ben. De manier waarop ik naar mijn kind kijk is veranderd.”

“Er zijn bepaalde zaken waarin ik veranderd ben. Ik ga meer in gesprek met mijn kinderen. In plaats van bot nee zeggen, probeer ik mee te gaan in de denkbeelden van mijn kinderen en daar een wending aan te geven.”

“Op welke manier je met je kind over elk onderwerp kan praten. En dat je niet een dictatoriale houding moet aannemen. Het kan zijn dat je kind op bepaalde momenten gelijk heeft. Je kind heeft ook recht om zijn mening te geven.”

5.2.2 Gedrag

Gezien bij de mannen geen gebruik is gemaakt van participerende observatie, is met behulp van een diepte-interview met de trainers, de kwantitatieve en kwalitatieve participatie besproken. Tijdens de voorlichtingsdag was een opkomst van vijftien tot twintig vaders.⁸ De cursus ging uiteindelijk van start met vijf vaders en later zijn er nog twee vaders bijgekomen. Hooguit dat een keer iemand afwezig was wegens bijvoorbeeld ziekte, maar iedere cursus bestond uit dezelfde vaste kern van zeven mannen. In tegenstelling tot bij de moeders, was er dus geen sprake van grote schommelende aantallen.

Naar het oordeel van de trainers hebben de vaders goed meegedaan. Ze deden actief mee, kwamen zelf met voorbeelden en veel van de vaders gingen thuis aan de slag met de huiswerkopdrachten en koppelden een week later de resultaten terug aan de groep.

5.2.3 Context

De vaders proberen ook actief toe te passen wat ze hebben geleerd:

“Ik ga vaker met mijn kinderen in gesprek en probeer naar ze luisteren. Ook de manier waarop ik wat vraag heb ik veranderd. Als je wilt dat je zoon iets gaat doen, dan kan je dat hem bevelen te doen maar je kan het ook op een vriendelijke manier vragen (...) Ik maak nu gewoon betere afspraken en mijn kinderen houden zich daar aan. Waar ik bijvoorbeeld mee zat, is dat mijn zoon van 18 jaar de hele avond en soms tot in de nacht achter het internet zit. Hij verzaakt daardoor bijvoorbeeld zijn gebed. Ik heb nu betere afspraken gemaakt over de tijden. Ook gaat hij nu eerst bidden, voordat hij achter de pc gaat.”

De mannen bespraken thuis met hun vrouw, wat ze leerden:

“Eigenlijk zijn wij onwetend over zaken die ons geloof ons voorschrijft. Er zijn heel veel goede dingen waarvan wij geen weet hebben. Ik besprak de zaken wel met mijn vrouw. Over het algemeen probeer ik vaak opvoedingszaken die ik lees of hoor met mijn vrouw te bespreken. Ik wil dat zij daarvan kennis opdoet. Als ik dan niet thuis ben, kan zij mij vervangen.”

De vaders probeerden net als de vrouwelijke cursisten hun omgeving te stimuleren om deel te nemen aan de cursus. Ook zij waren erg teleurgesteld dat ouders in hun omgeving het niet zo serieus namen als zij:

⁸ A.G. Advies heeft niet kunnen achterhalen waarom de aantal tijdens de voorlichtingsbijeenkomst veel hoger waren dan bij de werkelijke cursus. Mogelijk speelt de locatie – wat in de conclusie besproken wordt – een rol.

“Maar er blijven toch ouders die niet willen. Die vinden dat zij niks extra’s hoeven te leren. Dit vind ik echt een kwalijke zaak.”

De mannen konden wel een tipje van de sluier oplichten over de oorzaken die hieraan ten grondslag liggen:

“Ik heb anderen over de cursus verteld, maar veel ouders komen (toch) niet. Zij spenderen hun tijd liever in de moskee of een theehuis. Soms zegt iemand bijvoorbeeld dat hij komt maar dan komt hij niet opdagen op de cursus.”

“Er zijn bepaalde vragen die gewoon gevoelig liggen als die plenair worden besproken. Iemand kan zich ongemakkelijk voelen als hij een vraag krijgt die zijn privé-situatie blootlegt. Dat zorgt ervoor dat iemand de tweede keer niet meer komt opdagen. Dit kan bijvoorbeeld een vraag zijn die ervoor zorgt dat de rest van de deelnemers achter zijn onbehagelijke situatie komen.”

Tot slot dient opgemerkt te worden dat er buitengewoon positief over de trainers werd gesproken, waarvan onderstaand citaat een voorbeeld is van de vele lofuitingen die zowel door vaders als moeders zijn geuit:

“Ik heb er geen woorden voor. Hij (de trainer) is een goede man die veel kennis heeft over het onderwerp en die het op een goede manier in het Arabisch kan overbrengen.”

6 Conclusie

Welke conclusies kunnen worden getrokken ten aanzien van de doelgroep en het effect van de cursus?

6.1 Vaders

Er zaten enorme verschillen tussen de mannen en de vrouwen. De mannen waren meer van de traditionele stempel. Het waren wat oudere (eerste generatie) Marokkaanse vaders met vooral oudere kinderen, waarvan een aantal nog in de puberende leeftijd. Dit zag je ook terug in de opvoedingsstijl van deze ouders. De meeste van deze vaders vallen vooral onder de meer traditionele/autoritaire opvoedingsstijl⁹. Hun zoons dienen goede moslims te worden. Zij maken zich zorgen om allerlei zaken waar ze minder invloed op hebben, waar het ‘goed moslimschap’ in gevaar kan komen: tekenfilms die hun kinderen kijken waar deels ontblote lichamen in te zien en het computergedrag van een zoon waardoor hij zijn gebed verzaakt. Binnen het gezin bestaan er ook nog zeer traditionele opvoedingspatronen. Een aantal mannen waren van mening dat de vrouw verantwoordelijk is voor de zaken binnenshuis en de man verantwoordelijk is voor de zaken buitenshuis. De aanwezigheid van de imam en de aandacht die er was, voor hoe er in de islam naar de opvoeding wordt gekeken, kon deze doelgroep dan ook erg waarderen.

6.2 Moeders

De relatief jonge moeders die deelnamen aan de cursus waren meestal niet geboren in Nederland, maar voor een gedeelte zijn ze hier wel getogen. Ze zijn veelal als kinderen/pubers van Marokko naar Nederland verhuisd. Een deel van hun opvoeding was in Nederland en een deel van de opvoeding in Marokko. Deze doelgroep had echt te maken met een ‘cultuurschok’; allerlei verworvenheden die hier vanzelfsprekend waren, waren voor deze vrouwen helemaal niet zo vanzelfsprekend: op schoolkamp, zwemles, studeren. Zij mochten het niet van hun ouders. De boosheid over de culturele beperkingen die hen zijn opgelegd, zitten bij deze vrouwen heel erg diep. Zowel tijdens de bijeenkomsten als in de interviewgesprekken is dat meerdere keren door de vrouwen geuit. Soms namen de discussies over dit onderwerp zelfs de overhand, waardoor de trainsters niet altijd toekwamen aan de (inhoudelijke) bespreking van het thema van de desbetreffende cursusdag.

Deze moeders hebben daarom besloten de opvoeding van hun kinderen radicaal anders te doen. Wat echter bij deze groep waar te nemen is, is dat ze vervolgens niet altijd weten hoe ze dat moeten aanpakken. Sommige, meestal de jongere moeders – die al eerder de cursus in het Nederlands hebben gevolgd – proberen wel de overlegmethode te hanteren. Ze zijn actief betrokken bij de opvoeding van hun kind, gaan naar oudergesprekken, vragen wat voor dag hun kind heeft gehad etc. Echter, op het moment dat het er echt op aan komt (hun kind die te

⁹ Zoals eerder aangegeven is dat een erg zwart-wit model, dus in de praktijk voeden ze hun kinderen niet zo letterlijk als het model op.

laat thuiskomt of te laat op school was), zie je dat ze in de oude patronen vervallen die ze in hun eigen opvoeding hebben meegekregen.

De cursus heeft een zeer belangrijke rol gespeeld bij een proces van bewustwording van deze vrouwen. Ze zijn zich bewust van de fouten die ze maken en ze hebben handvatten aangereikt gekregen om de fouten te corrigeren. De toepassing ervan in de praktijk zou meer aandacht moeten krijgen. Dit is ook door de trainers zelf aangegeven. Nadat in zes cursusochtenden een bewustwordingsproces is ontwikkeld, zou er middels een vervolgcursus op dit proces kunnen worden voortgebouwd, wat ook leidt tot een daadwerkelijke en consequente toepassing in de praktijk. De vrouwen lijken hier ook behoefte aan te hebben, dat was af te leiden uit het feit dat de cursus voor de tweede keer volgden: ze hadden behoefte aan herhaling.

Belangrijk is dan wel dat een vaste kern de cursus volgt. Nu was het zo dat sommige vrouwen een keer een cursus meepikten, omdat ze toevallig een kopje thee kwamen drinken in het vrouwencentrum of hun taalles uitviel. Ze konden ook gewoon aanschuiven, omdat de cursus in een algemene ruimte werd gegeven. Enerzijds is de laagdrempeligheid te prijzen, waardoor er dus ook nieuwe vrouwen aanschuiven. Anderzijds werkte het erg verstorend: het was een komen en gaan van vrouwen en de trainsters konden daardoor niet de structuur in de cursus aanbrenge, zoals dat bij de mannen wel het geval was geweest. Waar de mannen in het interview per cursusdag zeer nauwkeurig konden benoemen wat er besproken was, waren de vrouwen daartoe beperkt/niet in staat.

Tevens is het van belang dat ook de juiste doelgroep geworven wordt. De vrouwen zonder kinderen in de puberleefstijd waren in de meerderheid. De doelstelling om vooral ouders te bereiken in de met kinderen in de leeftijd van 10 – 18 jaar, is dus maar zeer beperkt gehaald. De werving is compleet verzorgd door het vrouwencentrum Nisa for Nisa. Vermoedelijk is slechts een heel specifieke doelgroep bereikt: gemiddeld wat jongere vrouwen die actiever en vrij feministisch in het leven staan. De wat oudere, eerste generatie moeders (met puberende kinderen) die over het algemeen meer gebonden zijn aan culturele tradities, zijn niet/zeer beperkt bereikt.

6.3 Algemeen

Er lijkt verschil te bestaan over het effect van de cursus tussen de mannen en de vrouwen. Vooral hoofdstuk 5 impliceert dat het effect bij de mannen groter is dan bij de vrouwen. Een nuance is echter op z'n plaats. Bij de vrouwen had circa negentig procent de cursus al eerder gevolgd. In de interviewgesprekken is naar voren gekomen dat zij al probeerde toe te passen wat ze tijdens de eerdere cursus geleerd hadden. Tevens hebben de vrouwen, vermoedelijk omdat ze jonger (tussengeneratie) zijn, een hele andere visie op opvoeding dan de wat oudere traditionele vaders.

Wat zowel bij de mannen als de vrouwen naar voren is gekomen, is dat in mindere mate religieuze vraagstukken een rol spelen. Ouders, in het bijzonder de moeder, bleken minder geïnteresseerd in ondersteuning bij de begeleiding van de religieuze zoektocht van hun kind. Natuurlijk vinden ze het belangrijk dat hun kind een goede moslim wordt, maar een goede opleiding en baan en weerstand kunnen bieden tegen allerlei 'verleidingen' zoals alcohol, drugs, criminaliteit, loverboys, zijn net zo belangrijk, zo niet belangrijker. Ze zijn ook van

mening dat zaken als discriminatie de ontwikkeling en doorgroeimogelijkheden van hun kind beperken. Om het jargon van de verschillende opvoedingsmodellen te gebruiken: de ouders (in het bijzonder de moeders) zijn meer geïnteresseerd hoe ze met de context moeten omgaan, dan hoe ze op basis van de tekst met hun kinderen moeten omgaan. Als het aan de ouders had gelegen, had dat meer aan bod mogen komen. Nu zijn vooral opvoedingsproblemen besproken waar eigenlijk iedere ouder – ongeacht cultuur of religie - mee te maken krijgt. Er is in deze cursus wel een aanzet gegeven om bepaalde religieuze en culturele opvoedingsproblemen te bespreken, maar de meerwaarde van deze cursus lag nu vooral in de voertaal, het Marokkaans-Arabisch.

6.4 Aanbevelingen

Indien er een vervolg georganiseerd wordt, is ter bevordering van de effectiviteit van de training, het volgende van belang:

- Andere locatie;
- Bredere werving (niet alleen via het vrouwencentrum);
- Van bewustwording naar toepassing in de praktijk, middels een vervolgcursus;
- Eventuele aandacht voor bitterheid en frustraties van vrouwen over hun eigen opvoeding, middels een voortraject of aanvullende cursusdag(en);
- Meer aandacht voor de moeite die ouders hebben om hun in de context (Nederlandse maatschappij) op te voeden.